

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики
Кафедра української мови

Кваліфікаційна робота

з теми: «НОМІНАТИВНИЙ АСПЕКТ ДИТЯЧОГО
ГОВІРКОВОГО МОВЛЕННЯ»

Виконала:

здобувачка вищої освіти 2 курсу

групи Ukr1-M21

освітньо-професійної програми

Середня освіта (Українська мова і література)

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Корній Анастасія Мирославівна

Керівник: Шеремета Н.П., кандидат

філологічних наук, доцент кафедри

української мови

Рецензент: Марчишина А.А., доктор

філологічних наук, доцент кафедри

англійської мови

Кам'янець-Подільський – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТЯЧОГО МОВЛЕННЯ	9
1.1. Дитяче мовлення як об'єкт наукового дослідження	9
1.2. Методологія досліджень дитячого мовлення	18
1.3. Дитяче мовлення як продукт когнітивних процесів та компонент комунікативного контексту	21
РОЗДІЛ ІІ. ТИПОЛОГІЯ ДИТЯЧИХ НОМІНАЦІЙ У ГОВІРКОВОМУ МОВЛЕННІ.....	36
2.1. Семантико-структурна типологія дитячих номінацій.....	36
2.2. Прагматичні аспекти говіркового мовлення дітей	51
2.3. Особливості словотворення дитячого мовлення	58
РОЗДІЛ ІІІ. ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	66
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83

ВСТУП

Дослідження особливостей дитячого мовлення і світобачення є однією з актуальних проблем вивчення лінгвістики та психолінгвістики. Це зумовлено передусім тим, що світобачення дитини і особливості її мовлення дає уявлення про загальний процес формування мовлення особистості. Отримані в ранньому дитинстві знання та враження міцно фіксуються в асоціативно-вербальній мережі мовної особистості та суттєво впливають на специфіку розуміння, володіння і використання мови дорослою людиною.

Дослідження мовлення дітей викликає значний інтерес, тому що розширює наше уявлення не тільки про оволодіння мовою, але й про саму мову, про її функціонування в мовленнєвій діяльності; не лише про становлення пізнавальних та інших психологічних процесів, але і про їх побудову, розширюють наші знання про людину загалом.

Спостереження над мовленням дитини проводилися ще з давніх часів. Однак конструктивні дослідження стали можливими з моменту, коли за дитячим мовленням визнали статус явища, яке відмінне від дорослого мовлення. Такий напрямок набув реальності, коли «теоретики дитинства» дитину почали сприймати інакше, ніж дорослого, а аналіз розвитку мовленнєвої діяльності в онтогенезі почали розглядати спираючись на твердження, що дитяче мовлення – це не напівдоросле мовлення, а особлива система з певним набором правил, що варіюються від одного періоду до іншого.

Дитяче мовлення в наш час вивчається різними науками. Його аналіз є необхідним для вирішення багатьох теоретичних і практичних питань, пов'язаних із виникненням і розвитком людської мови, її викладанням та ін., а висновки є надзвичайно корисними для всіх, хто намагається змодельовати процес оволодіння мовою.

Найчастіше як об'єкт дослідження його виділяють психологія (див. напр. Л.Н. Галігузова, О.О. Смирнова), психолінгвістика (див. напр.

А.М. Шахнарович, Н.М. Юр'єва) та лінгвістика (див. напр. С. Фостер, А.М. Ванштейн).

У лінгвістиці генезис мовлення розглядається з позиції ідей Л.С. Виготського в загальному контексті розвитку дитини, у тісному зв'язку з проблемою вікової періодизації.

У працях спеціалістів-психологів та лінгвістів розглядаються і з'ясовуються закономірності, за якими дитина оволодіває мовою, визначається специфіка саме дитячого мовлення, його відмінності від мови дорослих.

Актуальність дослідження. Актуальність нашого дослідження вбачаємо у недостатньо описаному у вітчизняному мовознавстві мовленнєвого розвитку дитини, зокрема, номінативного аспекту її мовленнєвої діяльності в умовах говіркового оточення. Особливо актуальним є вивчення дитячого мовлення для української лінгвістики, оскільки, по-перше, є ґрунтовна теоретична й практична база комплексного та глибокого вивчення онтолінгвістики, яку підготували зарубіжні й українські (О.Ю. Моїсеєнко, О.С. Снітко, І.В. Сухан) науковці, а, з іншого боку, українські мовознавці, які працювали над цією проблемою, матеріалом своїх досліджень в переважній більшості обирали російську, англійську та французьку мови. Водночас вивчення номінативного аспекту дитячого мовлення на матеріалі мовлення українських дітей в умовах говіркового оточення, ще не знайшло належного висвітлення.

Опис цих специфічних форм, їх тематична класифікація, визначення структурних і семантичних особливостей і обумовлюють актуальність нашої роботи. Зважаючи на сучасне неоднозначне ставлення вихователів дитини до специфічно дитячих слів, важливо дослідити доцільність їх існування та використання.

Об'єкт дослідження – дитячий лексикон у найширшому розумінні (власне дитяче слово як лексема і як носій фонетичних, семантичних,

словотвірних, морфологічних, синтаксичних особливостей рідної мови і насамперед подільського говору Хмельницької області), зібраний автором самостійно за питальником, до якого увійшли 93 позиції Програми Й.О. Дзендзелівського (розділ «Дитячий лексикон») [50] та відібраний із картотеки лабораторії діалектологічних досліджень кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Предметом дослідження є номінативний та когнітивний аспект лексем, що вживаються дітьми дошкільного віку, зміст яких співвіднесений з матеріальним світом.

Мета магістерської роботи – дослідити особливості дитячого говіркового мовлення; довести доцільність його існування та використання.

Основна мета визначила коло таких **завдань**:

- 1) дослідити напрямки та аспекти вивчення дитячого мовлення;
- 2) визначити суть понять «дитяча мова», «дитяче мовлення», «лексика дитячого спілкування»;
- 3) визначити психо-лінгво-вікові особливості мовлення дітей; з'ясувати характер впливу позамовних чинників на мовленнєвий розвиток дітей, що проживають в умовах діалектного середовища;
- 4) вивчити й описати склад, семантичну структуру, фонетичні, словотвірні й (частково) граматичні особливості лексики дитячого спілкування в межах окресленого ареалу;
- 5) обґрунтувати статус і місце дитячих слів у лексичній системі сучасної української мови (передусім діалектної); визначити особливості функціонування діалектизмів у дитячому мовленні та їх можливу мотивацію;
- 6) окреслити методику формування готовності здобувачів вищої освіти застосовувати знання про особливості дитячого мовлення й подальші вікові зміни для формування мовленнєвої компетенції учня в

умовах говіркового оточення на уроках української мови у закладах загальної середньої освіти.

Методи дослідження. У дослідженні опираємося на теоретичні положення праць зарубіжних і вітчизняних дослідників, які розробляли такі проблеми: 1) про перевагу іменників у дитячому мовленні на початковому етапі мовленнєвого розвитку дитини; 2) про особливу значущість чуттєвого образу в сприйнятті слів дітьми; 3) про узагальнювальний характер значень перших дитячих слів; 4) про розвиток структури значення слова в онтогенезі.

Дослідження було проведено на методологічній базі наукової дедукції, яка ґрунтується на аналізі і теоретичному узагальненні конкретного матеріалу. Це зумовило необхідність поєднання методу *конкретного спостереження*, який використовувався на першому етапі дослідження під час збору матеріалу, з *deskриптивно-аналітичним* методом (для аналізу дитячого говіркового мовлення), а також використання *зіставного* методу (для порівняння з літературною мовою та іншими говорами).

Практичне значення отриманих результатів. Результати комплексного аналізу дитячої лексики подільського говору, здійснення її системної характеристики доповнюють знання про особливості дитячого мовлення в конкретних ситуаціях мовленнєвого спілкування, що є певним внеском у розробку теоретичних аспектів загального мовознавства, проблем теорії номінації та питань психологічної, позамовної і етнічної обумовленості номінативної діяльності дитини, питань контекстного варіювання мовленнєвої поведінки особистості. Запропоновані узагальнення можуть бути використані для подальшого дослідження проблем діалектної лексикології і семантики, для подальшої розробки положень про системну організацію лексики загалом та дитячої зокрема. Ілюстративний матеріал може знайти застосування в спецкурсах і навчальних посібниках із комунікативної та психолінгвістики, при

розробці програм навчання української мови у закладах загальної середньої освіти та навчально-методичних матеріалів. Дане дослідження може становити інтерес і для вчених, які займаються проблемами походження і розвитку української мови, діалектології, вивченням національної психології і менталітету.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та практичні результати апробовано на таких конференціях:

1. Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих учених *«Антропоцентрична скерованість сучасної наукової лінгвістичної парадигми»* (м. Миколаїв, 17 квітня 2019 р.) (тема «Лексико-фразеологічні особливості обрядодій, пов'язаних з дитиною»;

2. Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців із проблем вищої освіти *«Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку»* (Одеса, 02-03 грудня 2021 року) (тема «Подільський говір у сучасних діалектологічних студіях»);

3. VIII Всеукраїнській науковій інтернетній конференції *«Вербальні культурні коди сучасної української мови»* (08 листопада 2022 року) (доповідь «Дитяче мовлення як об'єкт лінгвістичного дослідження»)

4. I Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти *«Нові парадигми сучасної філології»* (м. Кам'янець-Подільський, 21 листопада 2022 р.) (тема «Семантико-структурна типологія дитячих номінацій у говірковому мовленні подолян»).

Роботу обговорено на засіданні кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Публікації.

Корній А. Семантико-структурна типологія дитячих номінацій у говірковому мовленні подолян. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені*

Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 12.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури (77 позицій). Повний обсяг дослідження – 90 с.

ВИСНОВКИ

Мовленнєві «дитячі» елементи – складова частина українського загальнонародного словника. Більшість із них інтер- і наддіалектні. Водночас у дитячому мовленні наявні діалектизми, які є цінним матеріалом для дослідників (особливо лексичні, що є наслідком «дитячої творчості»).

Онтогенез мовленнєвої спроможності – складний і не завжди однозначний процес. З одного боку, це взаємодія спілкування дорослих із дитиною, а з другого – розвиток предметної і пізнавальної діяльності останньої.

Одним із найдивовижніших феноменів дитинства є словотворення. На певному етапі розвитку дитячого мовлення (від двох до п'яти років) воно становить собою закономірне явище, яке з часом згасає, поступаючись місцем формам «дорослого» мовлення. Дитяче мовлення є найскладнішим явищем, що не може бути вивченим в рамках тільки однієї наукової дисципліни. Тому дослідження мовлення дітей здавна привертало увагу представників різних галузей знань – педагогів, психологів, логопедів тощо.

Від початку дослідження цього явища відбувалися в руслі психологічної науки в зв'язку з вивченням шляхів розвитку когнітивної спроможності дитини. Інтерес лінгвістів до цього незвичного феномену пожвавився відносно недавно (кінець XIX – середина XX століття). У роботах дослідників розглядаються і з'ясовуються закономірності, за якими дитина оволодіває мовою, визначається специфіка саме дитячого мовлення, його особливості на різних мовних рівнях. Водночас деякі питання мовленнєвого онтогенезу ще й до цього часу потребують детального обговорення і висвітлення. Передусім це стосується територіального дитячого мовлення.

Сприймання світу дитиною і дорослим відрізняється значною мірою, проте завжди відображені в мові. Світосприйняття дитини відповідно

відтворюється в «дитячій» мові, що дає можливість говорити про власне дитяче мовлення, лексику дитячого спілкування.

Діти в спілкуванні з однолітками та дорослими виявляють себе комунікативно компетентними. Водночас дитяче говіркове мовлення характеризується меншою, порівняно з мовою дорослих, унормованістю. Причиною цього є низький рівень оволодіння дитиною системою мови і, як наслідок, вільне використання формального словотворчого потенціалу мови, тяжіння до прямого, буквального розуміння лексичних та фразеологічних одиниць, прагнення пов'язати внутрішній зміст слова з його формою тощо.

У мовленні дітей Поділля, як і інших регіонів України, існують своєрідні закони, які виявляються на всіх мовних рівнях і значною мірою – на словотвірному. Наявність у говірковому дитячому мовленні великої кількості інновацій, тобто самостійно створених одиниць чи змодифікованих форм мовлення дорослих, – факт абсолютно доведений і такий, що цікавить батьків, психологів і лінгвістів.

Широке використання клязального еліпсису (пропуску підрядної частини), номінальної субституції (заступлення однієї лексеми іншою) в діалогічному та полілогічному спілкуванні свідчать про інтуїтивне розуміння дітьми одного з головних змістів спілкування – інформативності. Залишаючи в своїх висловлюваннях тільки основні інформаційні елементи, вони фокусують увагу своїх співрозмовників на головному елементі свого висловлювання.

Аналіз структури розмов дітей з однолітками та дорослими показує зв'язок мовної комунікативної компетенції дитини з процесом становлення особистості. Існує загальний механізм, за яким формується будь-яка комунікативна система, у тім числі й діалектна. При цьому в мовленні дітей досліджуваного ареалу подекуди спостерігаються значні індивідуальні відмінності на різних мовних рівнях, які значною мірою

зумовлено психо-фізіологічними, особистісними чинниками, умовами життя дитини, комунікативною ситуацією в родині тощо.

Особливу роль у цьому процесі відіграють мовні авторитети – особа чи середовище, які найповніше відтворюють соціальну, культурну й мовну сутність певного колективу (близьке оточення дитини, однолітки тощо). Кожен із соціальних інститутів виявляється альтернативним референтним джерелом, завдяки якому здійснюється вибір моделей соціальної поведінки (у тому числі й вербальної).

Саме в умовах спілкування дитина перед дитиною постає необхідність застосовувати на практиці норми поведінки щодо інших людей, які вона засвоює, та пристосовувати ці норми та правила до різноманітних конкретних ситуацій.

У межах аналізованої лексики дитячого спілкування виділяємо такі лексико-семантичні групи: *назви людей, номени на позначення одягу, його деталей, взуття, назви флори і фауни, найменування їжі та напоїв, кухонного начиння, меблів, інших ужиткових речей, анатомічні назви, імена людей, прізвиська тварин, назви дій* (найрепрезентативніші підгрупи слів); *назви явищ і об'єктів природи, засобів пересування і їхніх деталей, ігор й іграшок, предметів, якими користується дитина в навчанні, будівель, просторових об'єктів і їхніх частин, казкових істот, загальних оцінних ознак, номени на позначення смакових відчуттів, кольорів, фізіологічних ознак, слова привітання, прощання, подяки, характеристики часу, місця, кількості, напрямку, оцінки* (менше представлені з функційного погляду ЛСП). Виділення цих підгруп певною мірою є умовним, однак важливим для досягнення чіткого й послідовного аналізу матеріалу.

У складі дитячого мовлення Поділля розрізняємо дві основні групи лексичних одиниць: 1) слова, не зафіксовані в загальних лексикографічних працях, але наявні в мовленні дітей; 2) слова, поширені не тільки в

мовленні дітей Поділля, а й за її межами (*гами* – їсти, *л'ал'а* – дитина, лялька тощо).

Зібраний фактаж засвідчує, що вокабули утворено переважно внаслідок семантичного, словотвірного і синтаксичного типів номінації; при цьому використовуються засоби рідної дитині комунікативної системи.

Базою для утворення багатьох слів дитячого мовлення є звуконаслідувальні слова. Звуконаслідувальна лексика в мовленні дітей Поділля дуже різноманітна, широка і подекуди суто індивідуальна, бо, незважаючи на існування, сказати б, стандартів, усе ж кожна людина здатна створювати свій «лексичний світ» самостійно й оригінально. Провідним механізмом такого роду утворень є аналогія.

Більшість лексичних одиниць «дитячої» сфери мотивовані, почасти з цілком прозорою етимологією. Разом із тим, є й немотивовані назви, про появу яких у мовленні дітей обстежуваного ареалу можемо лише здогадуватися.

Оволодіваючи лексико-семантичною системою «дорослої» мови, дитина співвідносить звукову форму з конкретними реаліями не тільки на рівні сприйняття, а й на рівні відтворення мови. Як наслідок, у мовленні дитини наявна чимала кількість ономотопеїчних утворень.

В аспекті «ієрархія номінацій» виділено три групи номінацій (прямі номінації, непрямі номінації, дитячі неологізми). У процесі акту дитячої номінації існують своєрідні механізми утворення дітьми неологізмів.

Великий емоційний потенціал має у дитячому мовленні лексичний повтор.

Відмінності в номінативній діяльності дорослих і дітей, а також наявність чинників, що впливають на появу тієї або іншої номінації в дитячому мовленні, є підтвердженням того, що оволодіння мовою не зводиться до простої імітації дорослих. Надзвичайною особливістю дитячого мовлення загалом і дитячої номінації зокрема є її індивідуальний

творчий початок, що не укладається в рамки математичної логіки і не може бути скопійований творцями штучного інтелекту. Креативність як одна з найважливіших особливостей людської мови особливо яскраво виражена у створенні неологізмів дітьми, у номінативній діяльності дитини.

З іншого боку, наявність єдиних стратегій номінації в дитячому мовленні у сукупності з даними інших гуманітарних дисциплін свідчить на користь теорії моногенезу мов. Відповідно до теорії моногенезу, усі мови походять від єдиної прамови, якою колись говорили всі люди, причому сліди цієї прамови збереглися у вигляді універсалій в усіх існуючих мовах світу.

Запропонована у магістерському дослідженні система вправ з діалектизмами спроектована на заклади загальної середньої освіти, тобто є орієнтиром для подальшої самостійної роботи випускників освітнього закладу над створенням оригінальних методик роботи з регіональною говірковою лексикою у мовленні школярів.

Врахування психологічного аспекту досліджуваної проблеми діалектного впливу на мовну культуру молоді сприяє більш ефективному впровадженню запропонованої методики роботи з діалектними помилками.

Отже, мовлення дитини як вихідна точка для розв'язання багатьох теоретичних і практичних завдань, зв'язаних з проблемами виникнення й розвитку людського мовлення, його викладання, вже багато років привертає увагу лінгвістів, психологів, педагогів, психолінгвістів. Кожен новий напрямок дослідження дитячого мовлення, переймаючи попередні теоретичні підґрунтя та результати експериментів, вносить своє бачення в аналіз питань онтолінгвістики.

Проведене дослідження довело, що подальше вивчення дитячого мовлення може бути проведено на матеріалі спілкування дітей з батьками та їх вчителями, мовленнєва поведінка дітей повинна бути розглянута у взаємодії та в залежності від мовленнєвої поведінки батьків та вихователів.

Подальшого дослідження потребують особливості відображення дитячого мовлення в художніх творах, зокрема залежність репрезентації дитячого мовлення від індивідуального авторського стилю.

Здобутий фактаж міг би значною мірою увійти до загальноукраїнського атласу «дитячого мовлення», створення якого – ще одна із можливих ділянок роботи діалектолога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арешенков Ю. О. Основи лінгвістичних досліджень. Кривий Ріг: КрДПУ, 2006. 50 с.
2. Асаула М. М. Лексико-семантичні особливості дитячого мовлення Центральної Слобожанщини (Харківщини). *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія «Філологія». 2009. № 854. Вип. 57. С. 174–178.
3. Асаула М.М. Етимологічно-мотиваційний аспект вивчення дитячого мовлення на говірковому матеріалі Центральної Слобожанщини (Харківщини). *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Сер.: Філологія. 2010. № 910. Вип. 60, част. I. С. 169–174. URL: <https://cutt.ly/c0fG7CL>
4. Асаула М. М. Особливості словотворення в дитячому мовленні (на матеріалі мовлення дітей Центральної Слобожанщини (Харківщини)). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Ужгород, 2008. Вип. 12: Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії: до 100-річчя М. А. Грицака. С. 61–63.
5. Асаула М. М. Психо-лінгво-вікові особливості дитячого мовлення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2008. № 798. Сер.: Філологія. С. 109–112.
6. Бакіна Т.С. Сучасний фольклор школярів (Особливості творення й побутування): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.07. Київ, 1997. 24 с.
7. Бацевич Ф. С. Атмосфера спілкування: спроба психолінгвістичного дослідження. *Мовознавство*. 2002. №№ 4–5. С. 26–32.
8. Богдан С. Мовлення українських дітей і всесвіт рідного слова. *Дивослово*. 1996. № 4. С. 16–21.
9. Богданова І.М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів на основі інноваційних технологій: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 1998. 440с.

10. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ: Слово, 2010. 374 с.
11. Боть Л. П. Тенденції та напрямки вивчення дитячого мовлення. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2012. Вип. 24. С. 191-200. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2012_24_22.
12. Боть Л. П., Малишева ОІ. Вивчення дитячого мовлення: історія та напрямки дослідження. *Культура народів Причорномор'я*. Сімферополь, 2007. № 120. С. 63–67.
13. Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницький, 1991. 147 с.
14. Ващенко В. С. Фрагменти з українського мовознавства: пропедевтичний посібник молодого науковця. Дніпропетровськ, 1989. 80 с.
15. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: «Вища школа», 1985. 360с.
16. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2005. 592 с.
17. Гонгало В. С. Ономасіологічний підхід у дослідженні мови. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. С. 92–97. URL: <https://cutt.ly/n0sEuEJ>.
18. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теор. і метод. аспекти): автореф. дис. доктора пед. наук. Київ, 2001.
19. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ: Наукова думка, 1984. 227 с.
20. Гриценко П.Ю. Дослідження лексики українських говорів. *Мовознавство*. 1984. №5. С.22–30.
21. Гриценко П.Ю. Тексти як джерело дослідження українських говірок у Румунії. *Українські говори Румунії: діалектні тексти* / Павлюк М., Робчук Ф. Едмонтон – Львів – П'ємонт – Торонто, 2003. С. 12.

22. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ: Либідь, 2006. 256 с.
23. Дзюбишина-Мельник Н. Художнє слово в устах дитини. *Культура слова*. Київ, 1996. Вип. 48–49. С. 155–160.
24. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: підручник. Київ: Лібра, 1999. 488 с.
25. Занько Г. Основні елементи картини світу українськомовної дитини. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2014. № 2. С. 19–23.
26. Зацерковний В. І. Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
27. Зозуля Н.В. Роль експресивності дитячого фольклору у формуванні мовної особистості дитини: автореф. дис. канд. філол. наук.: 10.02.01. Київ, 2002. 17 с.
28. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 144 с.
29. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей ВНЗ. 2 вид., випр. і доп.. Київ: «Академія», 2006. 463 с.
30. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 1999. 288 с.
31. Крутій К. Л. Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (на матеріалі морфології і словотворення): автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2005. 44 с.
32. Крутій К.Л. Дитячі okazіоналізми як продукт мовної системи. *Дошкільна освіта*. 2009. № 4(26). С.34–43.
33. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. Київ: ВЦ Академія, 2010. 208 с.
34. Линник Т. Г. Мотивованість мовного знака в ранньому онтогенезі. *Мовознавство*. 2001. № 6. С. 57–66.

35. Линник Т. Г. Фактори мовної соціалізації в ранньому дитячому віці. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2009. Вип. 10. С. 78–85. URL: <https://cutt.ly/h0fGH3Z>.
36. Линник Т.Г. Специфічно дитячі слова української мови: семантика та морфологія. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 87–90. URL: <https://cutt.ly/uMXmPTu>.
37. Лисиченко Л. А. Говірки Східної Слобожанщини: поліаспектний аналіз. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків: Монографія, 2014. 147 с.
38. Мельничук О.С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*. 1997. № 2/3 С. 22–34.
39. Моїсеєнко О. Ю. Дискурсно-прагматичні особливості дитячого мовлення (на матеріалі сучасної англійської мови): дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 1999. 173 с.
40. Моїсеєнко О. Ю. Мовна комунікативна компетенція дитини та її зв'язок з процесом становлення особистості. *Соціально-політичні та правові проблеми формування особистості і держави*. Хмельницький: Технологічний університет Поділля, 1998. С.173 –175.
41. Моїсеєнко О.Ю. Фактор статі в структурі усної розмови (на матеріалі дитячого мовлення). *Вісник Київського університету*. Іноземна філологія. Київ: КДУ. 1998. Вип.27. С. 56–58.
42. Моїсеєнко О. Ю. Дискурсно-прагматичні особливості дитячого мовлення (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 1999. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/3478.html>.
43. Наукове забезпечення курсу «живомовні джерела української мови». *Українська література*. URL: <https://cutt.ly/c0fDseZ>.
44. Наукове забезпечення курсу «живомовні джерела української мови». *Українська література*. URL: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/1042.html>.

45. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / За ред. І. А. Зязюна. Київ: Вид. «Віпол», 2000. 636 с.
46. Никончук М.В. Матеріали до Лексичного атласу української мови: Правобережне Полісся. Київ: Наукова думка, 1978. 314 с.
47. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О.М. Пехота та ін. Київ: А.С.К.: 2001. 256 с.
48. Педагогічні технології в неперервній освіті. Монографія / С.О. Сисоєва, А.М.Алексюк, П.М. Воловик, О.І. Кульчицька та ін.; за ред. С.О. Сисоєвої. Київ: Віпол, 2001. 502с.
49. Попович А.С. Методика викладання української мови у вищій школі: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
50. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови / Й. О. Дзендзелівський. Київ: Наукова думка, 1984. 308 с.
51. Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям / Л. Л. Барановська, О. В. Биковська, О. І. Борзенко та ін.; упоряд. О. В. Лісовий, С.О. Лихота. Київ: ТОВ «Інформаційні системи», 2010. Вип. 2. 124 с.
52. Робоча програма навчальної фольклорно-діалектологічної практики / укл. Шеремета Н.П., Щегельський В.В. Кам'янець-Подільський. 2021. URL: <https://cutt.ly/40f0NtT>.
53. Рульова О. О. Номінативний аспект дитячого мовлення (на матеріалі французької, грецької, англійської та української мов): автореф. дис. канд. філол. наук: 02.15. Одеса, 2002. 19 с.
54. Рульова О. О. Стратегії створення дитячих неологізмів у французькій, грецькій і українській мовах. *Записки з романо-германської філології* / за ред. І.М. Колегаєвої. Випуск 11. Одеса: Латстар, 2002. С. 249–259.

55. Рульова О. О. Типологія дитячих номінацій у французькій, грецькій і українській мовах. Записки з романо-германської філології / за ред. І.М. Колегаєвої. Вип. 9. Одеса: Латстар, 2001. С. 160–172.
56. Рульова О.О. Номінативний аспект дитячого мовлення (на матеріалі французької, грецької, англійської та української мов): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2002. 19 с.
57. Сітало О., Сагаровський А. Особливості мовленнєвих елементів «дитячої» сфери у східнослов'янських говорах. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*: Збірник наукових праць, присвячених пам'яті проф. С.П. Самійленка. Запоріжжя: ЗДУ, 1996. Ч.ІІ. С.51–59.
58. Словник іншомовних слів / укл. С.М. Морозов, Л.М. Шкаралупа. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
59. Снітко Е. С., Сухан І.В. Типи номінативної діяльності в онтогенезі мови. *Лінгводидактика слов'янських мов як феномен культури*: Тематичний збірник наукових праць / за ред. Н. Ф. Зайченко та ін. Київ: ІСДО, 1993. С. 35–39.
60. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.М. Зяблюк та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.
61. УКРАЇНСЬКА МОВА. 10–11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту. (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407). URL: <https://cutt.ly/X0sEdLu>.
62. УКРАЇНСЬКА МОВА. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407). URL: <https://cutt.ly/X0sEdLu>.

63. Українська мова. Енциклопедія. / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.М.Зяблюк та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.
64. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Київ: Наукова думка, 1976–1986. Т. 26.
65. Хомський Н. Роздуми про мову / пер. з англ. О.П.Кошового. Львів: Ініціатива, 2000. 352 с.
66. Чаюк Т. А. Сучасні погляди на дитяче мовлення у лінгвістиці та психолінгвістиці. Раєвський О.М. Дослідження психології мовлення. *Українська мова і література в школі*. 1967. № 8. С. 18–26.
67. Чекстере О.Ю. Погляди Ж.Піаже на особливості егоцентризму дитячого мислення. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* / за ред. академіка С.Д. Максименка. Київ: Главник, 2008. Том X. Част. 8. С.632-642. URL: <https://cutt.ly/zNNFAoq>.
68. Чепурна О.В. Дискурс дитини у прозі українських письменників-шістдесятників (Гр. Тютюнник, В. Близнець, Є. Гуцало): дис. канд. наук: 10.01.01. 2008. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/344779.html>.
69. Чернецький В.К. Лексичні діалектизми в словнику дитячого мовлення. *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови*: Тези доп. Ужгород, 1978. С.78–81.
70. Шеремета Н.П. Перспективи формування мовленнєво-мовної компетенції учнів в умовах говіркового навкілля. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. Вип. 28. С. 501–506. URL: <https://cutt.ly/kZiXZZ1>
71. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енциклопедичний словник. Київ: Артєк, 1998. 336 с.

72. Щербина Т. В. Середньонадніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос: дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 534 с.
73. Яворська Г.М. Онтологія мови в працях О.С. Мельничука та сучасна лінгвістика: деякі теоретичні наслідки. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: Збірник наукових праць до 90-річчя з дня народження*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2012. С. 138–148.
74. Ястремська Т. О. Лексико-семантичне моделювання українського діалектного простору: автореф. дис. док. філ. наук.: 10.02.01. Київ, 2021. 37 с.
75. Cordier F. L'enfant et la catégorisation: le traitement des propriétés des objets. *Psychologie française*. 2000. Т. 45, № 2. Р. 103–112.
76. Science and Education a New Dimension. *Philology*, V(30), Issue: 117, 2017. С. 7–11. URL: www.seanewdim.com.
77. Susan H.Foster-Cohen. *An Introduction to Child Language Development. Learning about Language*. Routledge, 2014. 248 p.